

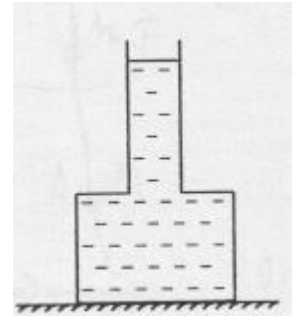
9-Nedvesség

I. Hidrosztatika

A nehézségi gyorsulás értéke legyen $g=10 \text{ m/s}^2$, a normál légnyomás 10^5 Pa , a víz sűrűsége 1 g/cm^3 , a higanyé $13,6 \text{ g/cm}^3$!

.1) Az ábrán látható edény alsó részének alapterülete $1,5 \text{ dm}^2$, térfogata 3 dm^3 , a felső rész keresztmetszete $0,5 \text{ dm}^2$. Az edénybe $4,5 \text{ dm}^3$ vizet öntünk.

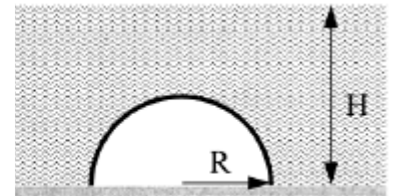
- Határozzuk meg a víz súlyából származó nyomást közvetlenül a fenéklap fölött, és a fenéklapra ható teljes nyomóerőt! (**5kPa; 1575 N**)
- Adjuk meg a betöltött folyadéktérfogatra ható, egymással egyensúlyt tartó függőleges erők nagyságát és irányát! (**1575 N felfelé; 45N; 1030N; 500N lefelé**)

- A szűk szárban a víz $0,5 \text{ dm}$ magas. A hidrosztatikai (víz súlyából származó) nyomás $h\rho g$, a teljes nyomás ennél több, még hozzá a folyadékfelszín fölötti légnyomással. $F=pA$.
- Lefelé a nehézségi erőn kívül még a külső légnyomás és az edény „vállánál” lévő vízszintes fal is hat.

.2) Tenger alatti akváriumban a látogatók egy félgömbből szemlélhetik a tenger állat és növényvilágát. Mekkora erővel szorítja a víz a fenékhez a félgömböt?

$$\left[\left(H - \frac{2}{3}R \right) R^2 \pi \rho g \right]$$

A félgömb külső felületén ható változó nagyságú és irányú erők összegzése felsőbb matematikát igényelne.

A keresett nyomóerő a félgömb felett lévő folyadékoszlop súlya.

Hogyan változna ennek súlya, ha ezt a folyadékoszlopot kiegészítenénk a félgömbbe töltött folyadéktérfogattal?

.3) Toricelli-kísérletben az üvegcsövet erőmérővel tartunk. Mit mutat az erőmérő? (Csak az üvegcső, vagy még a higanyoszlop súlyát is?) (**is**)

Vegyük számba a csőre ható erőket: rugóerő, nehézségi erő, és (!) a külső légnyomás nyomóereje lefelé.

A cső (közlekedőedény) szájánál a külső légnyomás tart egyensúlyt a higanyoszlop súlyából származó nyomással.

.4) Egy gyertya aljára nehezéket erősítünk, így azt a vízbe téve függőleges állásban úszik, miközben a vízből éppen l hosszúságú darabja áll ki. Meggyújtva a gyertyát, mennyi ideig fog világítani? A gyertya anyagának sűrűsége $0,8 \text{ g/cm}^3$, és az asztalon álló égő gyertya magassága egyenletesen égve τ idő alatt rövidül meg l hosszúsággal. (**5 τ**)

(Legyen a nehezék tömege m , a rá ható felhajtóerő a folyamat során F , a gyertya teljes hossza H , a kezdeti víz feletti hossza l , a gyertya hossza az elalváskor x !)

Az úszás miatt a mindenkor gyertya és a nehezék együttesére ható nehézségi erővel a felhajtóerők tartanak egyensúlyt. Kezdetben: $H\rho_{gy}g + mg = (H - l)\rho_{víz}g + F$, ... és a végén is: $x\rho_{gy}g + mg = x\rho_{víz}g + F$.

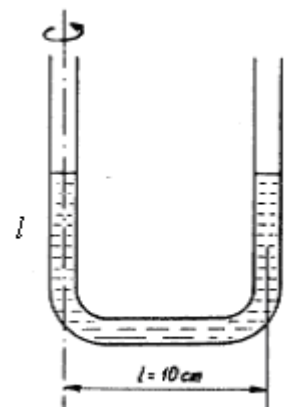
Ezek különbségét véve, a nehezék adatai kiesnek: $H - x = l \frac{\rho_{víz}}{\rho_{víz} - \rho_{gy}} = 5l$, ami pontosan az elégett gyertyahossz.

.5) U alakú üvegcső alján higany van. A higanyra az egyik szárába 20 cm hosszú vízoszlopot, a másik szárába 20 cm hosszú olajoszpót öntünk. Ekkor a két szárban a felső folyadékszintek különbsége $0,265 \text{ cm}$ lesz. Mennyi az olaj sűrűsége, ha a higanyé 13.600 kg/m^3 ? (**820 kg/m^3**)

A nagyobb sűrűségű víz ágában alacsonyabb a higanyszint. A nyomás megegyezik a két szárban olyan vízszintes sík mentén, mely mindkét szárban az alsó folyadékba merül.

Célszerű a víz-higany felülethez választani e síkot.

.6) Az ábra szerinti U alakú üvegcső mindkét szárba $l = 10 \text{ cm}$ magasságig folyadékot töltünk. Az üvegcső alsó része szintén l hosszúságú és vízszintes. A csövet az egyik szára mint tengely körül forgásba hozzuk.

- a) Mekkora szögsebesség esetén „tűnik el” a folyadék a bal oldali csőből? (20/s)
- b) Mekkora szögsebesség esetén tölti ki a folyadék a cső alsó részének csak felét? (25,8/s)
- c) Mekkora szögsebességgel kell forgatni a csövet, hogy a vízszintes csőszakaszban egyáltalán ne legyen folyadék? (-)

Forgatáskor a vízszintes csőben lévő higanyrészre előírt nagyságú eredő erőnek (centripetális) kell hatnia, melyet a két függőleges szárban alján mérhető nyomásokból számított nyomóerők eredője ad meg.

- a) A centripetális erőigény $m \frac{l}{2} \omega^2 = (l\rho) \frac{l}{2} \omega^2$, míg a nyomások különbsége $(2l)\rho g$.
- b) A centripetális erőigény $\left(\frac{l}{2}\rho\right) \frac{3}{4} l \omega^2$, míg a nyomások különbsége $\left(\frac{5}{2}l\right) \rho g$.
- c) Mi történik az erővel, ha a vízszintes csőben a folyadékhossz a 0-hoz közeledik? A két szárban a folyadékszintek különbsége $3l$ -hez, egy véges értékhez tart, így a súlyukból származó nyomóerők eredője véges értékhez közeledik. Eközben a centripetális erő $m r \omega^2$ képletében r véges értékhez (l), de az m tömeg 0-hoz tart! Így a szorzat csak úgy lehetne véges, ha ω^2 minden határon túl nőne (végtelenhez tart). Így bármilyen kicsi lehet a vízszintes higanyoszlop hossza (ennek megfelelő elég nagy ω esetén), ámde a teljes higanyoszlop nem tűnhet el, mert ω csak véges nagyságú lehet.

.7) Fémből készült közlekedőedény különböző vastagságú száraiban a vizet felülről jól záró, könnyen mozgó súlytalan dugattyúk zárják el, melyek területe 15 dm^2 , és $3,75 \text{ dm}^2$. Kezdetben mindkét szárban 50 cm magasan állt a vízszint. A nagyobb területű dugattyúra 60 kg tömegű testet teszünk.

- a) Milyen távolságra lesznek a dugattyúk egymástól az egyensúly beállta után? (40 cm)
- b) Határozzuk meg a dugattyúk elmozdulását! (-8cm, 32 cm)

A teher hatására a terhelt csőben süllyed, a másikban emelkedik a vízszint, de a két térfogatváltozás azonos (hosszváltozás 4-szeres). A folyamat akkor áll meg, amikor a hidrosztatikai nyomások különbségéből adódó nyomóerő egyensúlyt tart a teher súlyával.

.8) Egy háromágú közlekedőedény azonos keresztmetszetű, függőleges száraiban higany található azonos magasságban. A bal oldali szárba $h_1 = 340 \text{ mm}$ magasságú, a középső szárba h_2 magasságú vízoszlopot öntöttünk. A higany 13,6-szer sűrűbb a víznél.

- a) Mennyivel mozdult el a higany szintje a jobb oldali szárban, ha a bal oldaliban $x = 10 \text{ mm}$ a higanyszint elmozdulása? (15 mm vagy 35 mm)
- b) Milyen h_2 magasságú vízoszlopot öntöttünk a középső szárba? (272 mm vagy 1088 mm)

A jobb oldali szárban mindenképpen emelkedik a higany szintje (a másik szárakba való vízöntés emeli azt). A másik két szárban a higanyszinteket nem láthatjuk előre, de valamelyikben biztos süllyedni fog a térfogatmegmaradás miatt.

A többfolyadékös közlekedőedények törvényének alkalmazásához tudnunk kell, hol a legalacsonyabb a higanyszint.

Süllyedjen a bal szárban x , a középsőben y millimétert a higanyszint az eredetihez képest. Ekkor a jobb szárban $z = x + y$ az emelkedés, mert a higanytérfogat állandó.

a) Ha a bal szárban alacsonyabb a higanyszint ($x > y$), akkor ebben a magasságban a hidrosztatikai nyomások egyenlősége miatt, egyszerűsítés után $h_1 = h_2 + 13,6(x - y) = 13,6(x + z)$ egyenletek adódnak.

b) Ha a középső szárban alacsonyabb a higanyszint ($x < y$), akkor ebben a magasságban véve a hidrosztatikai nyomások egyenlőségét, $h_1 + 13,6(y - x) = h_2 = 13,6(y + z)$ egyenletek adódnak.

Mindkét egyenletrendszer megoldása ugyanaz (vajon miért?). $y = h_1/13,6 - 2x$, illetve $h_2 = 2h_1 - 3 \cdot 13,6x$.

Az a) esetben $x > y$ miatt $x > 8,3$ adódik, tehát $x = +10 \text{ mm}$, a bal szárban lefelé mozdul a higany, míg b) esetben $x < y$ miatt $x < 8,3$ adódik, tehát $x = -10 \text{ mm}$, a bal szárban felfelé mozdul a higany.

.9) Egy üveggolyó levegőben mért súlya $0,09 \text{ N}$. Petróleumba teljesen bemerítve a rugós erőmérő csak $0,05 \text{ N}$ erőt jelez. A petróleum sűrűsége 800 kg/m^3 , az üvegé 2000 kg/m^3 . A levegőbeli felhajtóerőt elhanyagolhatjuk.

Tömör-e, avagy üreges a golyó? Ha üreges, mekkora a benne lévő üreg térfogata? (0,5 cm³)

A levegőbeli súlyból a tömeg számítható, amiből az üveg-anyag térfogata.

A két tartóerő különbsége a felhajtóerő, amiből a golyó külső térfogata számolható.

.10)

.a) Számítsuk ki a test sűrűségét, ha ismerjük azokat az erőket, melyekkel a test levegőben (T_1) és vízben teljes bemerülés esetén (T_2) megtartható. $\left(\rho_{\text{víz}} \frac{T_1}{T_1 - T_2}\right)$

.b) Számítsuk ki a folyadék sűrűségét, ha ismerjük két azonos térfogatú, de különböző sűrűségű (ρ_1, ρ_2) test súlyát (T_1, T_2) teljes bemerülés esetén a folyadékba merítve! A levegőbeli felhajtóerőt elhanyagolhatjuk. $\left(\frac{T_1 \rho_2 - T_2 \rho_1}{T_1 - T_2}\right)$

A testet tartó erő a nehézségi és a felhajtóerők különbsége.

.a) $T_1 = mg$ és $T_2 = mg - V\rho_0 g$. Szükséges $\rho = m/V$.

.b) $T_1 = V\rho_1 g - V\rho_0 g$ és $T_2 = V\rho_2 g - V\rho_0 g$ egyenletrendszer megoldandó V -re és ρ_0 -ra.

.11) Egy edényben alul higany, felette víz található. Egy 500 cm^3 térfogatú test úgy úszik a folyadékban, hogy térfogatának fele a higanyba, másik fele teljesen a vízbe merül. A higany 13,6-szer sűrűbb a víznél.

a) Mekkora a test sűrűsége? **(7,3 g/cm³)**

b) Csupán a higanyon úszva a testnek hányad része merülne be a higanyba? **(53,7%)**

c) Mekkora erővel kellene tartani a testet, ha egy fonálon csupán vízbe lógatnánk? **(31,5 N)**

.a) Az összes felhajtóerő a külön-külön számolt kiszorított folyadékok súlyainak összege. Ez tart egyensúlyt a nehézségi erővel.

.b) A bemerülés térfogataránya a sűrűségek arányával egyenlő.

.c) A tartóerő a nehézségi és a felhajtóerő különbsége.

.12) Szirakuza királyának koronáját a mester színarany helyett arany és ezüst ötvözetéből készítette. Archimédész a korona súlyát levegőben 20, vízben pedig 18,75 fontnak találta. Határozzuk meg a felhasznált arany és ezüst térfogat- és tömegarányát! Az arany sűrűsége 19,3-szerese, az ezüsté 10,5-szerese a vízének, a levegőbeli felhajtóerőt hanyagoljuk el. **(5/3; 3,06)**

Írjuk fel a tartóerőt a vízben és a levegőben is az arany (1)–ezüst (2) ötvözetre, majd vegyük a két erő hányadosát.

$\frac{18,75}{20} = 1 - \frac{V_1 + V_2}{m_1 + m_2} \rho_{\text{víz}}$ adódik. $m_i = \rho_i V_i$ segítségével a térfogatok aránya megkapható.

.13) Hogyan változik a tóban a vízszint, ha a horgász a csónakból követ dob a tóba ill, fapipáját a tóba ejti?
(csökken ill. nem változik)

Úszáskor a rendszer (ember-csónak-tárgy) teljes súlyának megfelelő súlyú vizet kell kiszorítani. Az ember és csónak számára kezdetben is és a végén is a csónak szorítja ki a megfelelő súlyú vizet. De a tárgy számára csak addig, amíg a csónakban van.

Ha a tárgyat a tóba dobjuk és ott úszik, akkor a tárgy magának ki tudja szorítani a saját súlyának megfelelő súlyú vizet, ekkor a kiszorított vízmennyiség és a vízszint ugyanaz marad.

Ha azonban a bedobott tárgy elmerül, akkor ő magának nem tudja kiszorítani a saját súlyának megfelelő súlyú vízmennyiséget, ezért kevesebb az összes kiszorított víz mint eredetileg, a vízszint csökken.

.14) Az egész rendszer 0°C hőmérsékletű. A vas ill. jég sűrűsége 7.800 kg/m^3 ill. 900 kg/m^3 . Hogyan és mennyivel változik meg az edényben a víz magassága, ha a jég elolvad, de a hőmérséklet 0°C marad? **(13,6 mm, csökken)**

Úszó test esetén az összes nehézségi erővel a kiszorított folyadéktérfogat súlya tart egyensúlyt. A kezdeti rendszernek a jég tömege és a vas tömege miatt kell vizet kiszorítani.

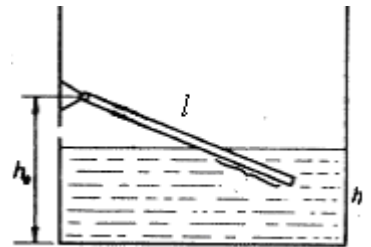
A jég tömege az olvadás során nem változik, és az olvadákvíz (teljes bemerülés mellett) úszik a víz felszínén, így olvadás után is ugyanannyi vizet szorít ki (180 g-nak megfelelő 180 cm^3 -t).

A 15,6 g vas számára kezdetben a rendszer szorít ki 15,6 g, azaz $15,6 \text{ cm}^3$ vizet. Olvadás után a vas magának csak a 2 cm^3 -t szorít ki (mert elmerül), így a kiszorított folyadéktérfogat csökken $13,6 \text{ cm}^3$ -rel.

Ez a térfogatcsökkenés a 100 cm^3 alapterület miatt 13,6 mm vízszint csökkenést jelent (függetlenül a kezdeti rendszer alakjától!).

.15) Az edény függőleges falán az aljától h_0 magasságban egy csukló segítségével egy l hosszúságú rúd van rögzítve. A csukló körül a rúd szabadon elfordulhat.

- a) Mekkora a rúd anyagának sűrűsége, ha $h_0 > h$ és rúdnak éppen a fele merül be a vízbe az ábra szerint? (**750 kg/m^3**)
- b) Mekkora része van a rúdnek a vízben, ha az edénybe annyi folyadékot töltünk, hogy $h_0 < h$ legyen? (**$86,6\%$**)
- c) *Ábrázoljuk h vízmagasság függvényében a $[h_0 - l; h_0 + l]$ intervallumon, hogy a rúdnek hányad része merül a vízbe, feltételezve az .a) pontbeli rúdsűrűséget.

.a) A csuklónál felvett, az ábrára merőleges tengelyre a forgatónyomatékok összege 0.

Ha d jelöli a rúd vízszintes vetületét, akkor a nehézségi erő nyomatéka $[V\rho_{\text{rúd}}g] \cdot \frac{d}{2} = \left[\left(\frac{1}{2}V\right)\rho_{\text{víz}}g\right] \cdot \frac{3}{4}d$.

.b) Legyen a rúdnek a bal oldali, vízben lévő hossza a teljes hossz λ -szorosa. A forgatónyomatékok miatt a fenti egyenlet jobb oldala változik: $[V\rho_{\text{rúd}}g] \cdot \frac{d}{2} = [\lambda V\rho_{\text{víz}}g] \cdot \frac{\lambda}{2}d$. Ebből $\lambda = \sqrt{\frac{\rho_{\text{rúd}}}{\rho_{\text{víz}}}} = \frac{\sqrt{3}}{2}$, csakis az anyagi minőségek függvénye, azaz a rúdnek *mindig ugyanazon pontja van a víz felszínén*, a rúdnek az ábra szerinti *ferde* egyensúlyi helyzetében!

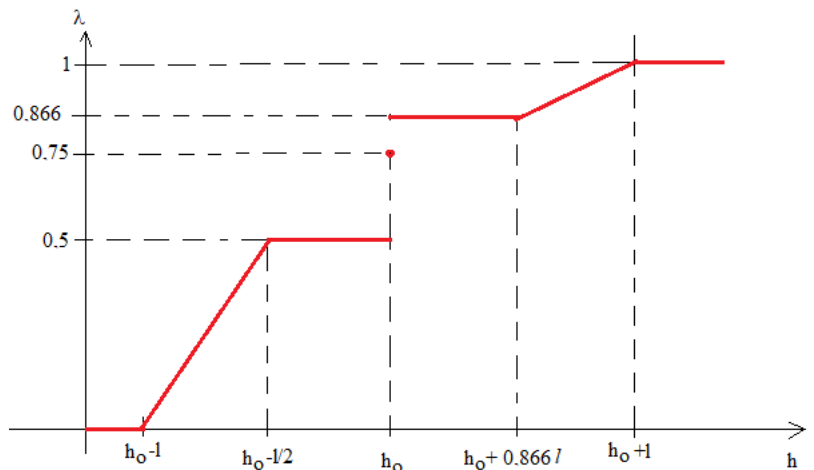
.c) Az .a) pontbeli $h_0 > h$ esetben, λ -val jelölve a bemerülő (jobb oldali) térfogatarányt:

$[V\rho_{\text{rúd}}g] \cdot \frac{d}{2} = [\lambda V\rho_{\text{víz}}g] \cdot \left(1 - \frac{\lambda}{2}\right)d$. Ebből $\lambda = 1 - \sqrt{1 - \frac{\rho_{\text{rúd}}}{\rho_{\text{víz}}}} = \frac{1}{2}$, csakis az anyagi minőségek függvénye, azaz a rúdnek *mindig ugyanazon pontja van a víz felszínén*, az ábra szerinti **ferde** egyensúlyi helyzetben!

Ha tehát a h vízmagasságot folyamatosan növeljük, akkor a rúd mindaddig nem tudja felvenni az ábra szerinti ferde helyzetet, amíg a vízmagasság a függőlegesen lógó rúd felezőpontjáig nem ér. Innentől rúd felezőpontja mindig a vízfelszínen lesz, egészen a vízszintes helyzet eléréséig, fele térfogatát a vízbe merítve. A vízszintes helyzetben a csuklónak nincs szerepe, a rúd $\frac{3}{4}$ -ede van a víz alatt.

Ha a vízmagasság meghaladja a csukló magasságát, a rúd a vízbe mindig a $86,6\%$ -át meríti. Amikor a rúd eléri függőleges helyzetét, akkor a további vízszintemelkedés ellenére stabilis függőleges helyzetben marad.

A ferde egyensúlyi helyzet mindig stabilis.

Ha a rudat nem éri kicsi környezeti zavar $h = h_0 - l/2$ esetén, vagy ezt követően, akkor megmaradhat labilis függőleges egyensúlyi helyzetében is.

.16) $0,5 \text{ N}$ súlyú, $l=1 \text{ m}$ hosszú és $A=1 \text{ cm}^2$ belső keresztmetszetű, egyik végén zárt üvegcsövet nyitott végével lefelé vízbe nyomunk. A külső légnyomás $p_0=10^5 \text{ Pa}$. Az üveg sűrűsége 2.000 kg/m^3 , a bezárt levegő és vízgőz tömege elhanyagolható. A csövet lenyomva, abba alulról részben behatol a víz, miközben a bezárt levegőoszlop x hosszúsága és a bezárt levegő p nyomása fordítottan arányos: $px = p_0 l$.

Adjuk meg azt a mélységet, melynél a cső éppen lebeg a vízben. Milyen a cső egyensúlyi helyzete?

(29,75 m a cső teteje; labilis)

A csövet lefelé nyomva, a beszorult levegő térfogata csökken, a cső-levegő rendszer térfogata csökken, sűrűsége nő. Amikor eléri a víz sűrűségét, lebeghet.

.b) Az egyensúlyban lévő lebegő csövet *nyomjuk lefelé*, miközben a csőben rögzítsük a levegőoszlop hosszát! Ekkor a levegőoszlop alján a nyomás megnő. Oldjuk fel a levegőoszlop hosszának rögzítését! Ekkor az oszlop összemegy a nagyobb nyomás miatt. Így a cső-levegő rendszer térfogata kisebb, sűrűsége pedig nagyobb lesz, így *elengedve a csövet, lefelé mozdul*.

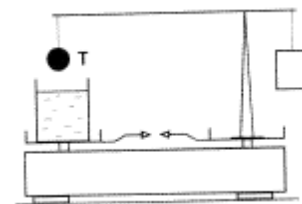
Feljebb húzva a lebegő csövet, az felfelé indul.

.a) Legyen a légoszlop alsó szintje h mélységben a vízszint alatt, miközben a levegőoszlop x hosszúságú!

Ott a nyomás $p = p_0 + h\rho g$, ezért a megadott összefüggés miatt $(p_0 + h\rho g)x = p_0 l$ megadja x és h kapcsolatát.

Lebegéskor az erők egyensúlyt tartanak: $0,5N = (V_{cső} + Ax)\rho_{víz}g$. Ebből x számolható: $0,25\text{ m}$. Amiből az előzőek szerint h számolható: 30 m .

.17) Egy mérleg egyik tányérjába helyezett vizet tartalmazó poharat kiegyensúlyozza a másik tányérba helyezett – egyensúlyban lévő – emelő. Mi történik, ha a T fémgömböt a tartófonál meghosszabbításával a víz alá engedjük? Megbomlik-e a mérleg ill. az emelő egyensúlya? (A gömb nem ér hozzá a pohár falához és aljához, a fonal súlya elhanyagolható. **(balra, jobbra)**)

Vízbe eresztve a testet, arra felhajtóerő ébred ami a jobb serpenyőt emeli, a felhajtóerő ellenereje a vízre hatva, a bal serpenyőt lenyomja.

.18) Két, egyenként 5 cm élű, 7.800 kg/m^3 sűrűségű vaskockát egy olyan mérleg karjainak végére függesztünk, melyek hosszának aránya $2:3$. Milyen sűrűségű folyadékba kell teljesen bemeríteni a hosszabbik karon függő kockát, ha szeretnénk a mérleg egyensúlyát helyreállítani? **(2600 kg/m³)**

Kezdetben a bal oldali forgatónyomaték $3/2$ -szer nagyobb, az egyensúlyhoz ezt kell $2/3$ -ára csökkenteni. Tehát a bal oldalon a nehézségi erő $1/3$ -ának megfelelő felhajtóerő szükséges. Ehhez a test sűrűségének harmada legyen a folyadék sűrűsége.

.19) Az $a=1\text{ m}$ élű kocka alakú edény egyik (függőleges) oldallapja levehető. A kockát teljesen meg szeretnénk tölteni vízzel, miközben az oldallapot kívülről, egy pontban, a lehető legkisebb erővel szeretnénk megtámasztani úgy, hogy a víz ne folyjon ki. Mekkora erővel (*és hol) kell megtámasztani? **(5000 N; alsó 1/3-ánál)**

A probléma az, hogy a hidrosztatikai nyomás változik a vízmélységgel. Megoldás: A lapot nagyon vékony vízszintes szeletekre osztjuk, és a szeletekre ható erőket összegezzük, miközben egy szeleten belül állandónak tekintjük a nyomást.

a) A vízfelszín alatti x mélységben felvett Δx vastag szeletnél a nyomás $x\rho g$, így a nyomóerő $\Delta F = (x\rho g)(a\Delta x)$. Ezeket kell összegezni miközben x értéke $[0; a]$ intervallumban változik: $F = \sum_{x=0}^a x\rho g a\Delta x = \rho g a \sum_{x=0}^a x\Delta x$. Az utolsó szumma-jel szemléletes jelentése az $f(x)=x$ függvény görbéje „alatti” síkidomba írt téglalapsereg területösszege $x=0$ -tól $x=a$ -ig.

Ez elegendően finom felosztás (elegendően kicsi Δx -ek) esetén elegendően közel van az egyenes és az x -tengely határolta háromszög területéhez, ami $a^2/2$. Így a nyomóerő $F = \frac{1}{2}\rho a^3 g = \frac{1}{2}mg$, [a legkisebb (0) és legnagyobb ($a\rho g$) nyomással számolt nyomóerők átlaga].

b) Az egyensúlyban lévő lapot - nyilván a függőleges középvonala mentén- megtámasztó, fenti nagyságú, pontba koncentrált erő forgatónyomatékával a lapra iménti vékony szeleteire ható nyomóerők együttes forgatónyomatéka tart egyensúlyt.

Legyen a tengely a megtámasztandó lap felső vízszintes éle. Az x erőkarhoz tartozó $\Delta F = x\rho g a\Delta x$ erő forgatónyomatéka $\Delta M = x^2\rho g a\Delta x$, ezek összege: $M = \sum_{x=0}^a x^2\rho g a\Delta x = \rho g a \sum_{x=0}^a x^2\Delta x$. Az utolsó szumma-jel szemléletes jelentése az $f(x)=x^2$ függvény görbéje „alatti” síkidomba írt téglalapsereg területösszege $x=0$ -tól $x=a$ -ig. Ez elegendően finom felosztás (elegendően kicsi Δx -ek) esetén elegendően közel van a parabola és az x -tengely határolta „parabolikus háromszög” területéhez. Ez Archimedesz közismert eredménye szerint éppen harmada a parabolikus háromszöget magába foglaló, origó középpontú téglalapnak, melynek oldalai a és a^2 , területe így $a^3/3$. Tehát $M = \rho g a \frac{a^3}{3}$.

Ezzel tart egyensúlyt a fent kiszámolt támasztóerő forgatónyomatéka, ezért annak karja $d = \frac{M}{F} = \frac{2}{3}a$. Azaz a lapon nem középen(!) hanem *függőleges középvonalának alsó harmadolópontjában* kell megtámasztani.

.20) Egy ρ sűrűségű folyadékot tartalmazó edény a nagyságú ($a < g$) gyorsulással mozog...

- I.)...függőlegesen felfelé,
- II.)... függőlegesen lefelé.
- III.)...vízszintesen.

- a) Mekkora a hidrosztatikai nyomás a folyadékszint alatt h távolságra? ($p = h\rho|\vec{a} - \vec{g}|$)
- b) Hogyan változik a vízben lévő golyóra ható felhajtóerő a gyorsulásmentes állapothoz képest? (-)
- c) Változik-e a felszínen úszó test bemerülése? **(nem)**

- d) Egy fagolyót ($0,7 \text{ g/cm}^3$) és egy üveggolyót ($2,5 \text{ g/cm}^3$) magára hagyunk egy olyan vízzel teljesen kitöltött, zárt edényben, amit $a=8 \text{ m/s}^2$ gyorsulással mozgatunk az asztalhoz képest, $\vec{g}$ irányával 120° -os szöget bezáró irányba. Milyen gyorsulásvektorral mozognak a golyók az edényhez és az asztalhoz képest?
(az edényhez képest $6,62 \text{ m/s}^2$ felfelé és $9,37 \text{ m/s}^2$ lefelé az edénybeli „függőleges” irányába, az asztalon megrajzolt függőlegeshez képest $26,3^\circ$ -os szöggel)
(az asztalhoz képest $14,1 \text{ m/s}^2$ felfelé, az asztal lapjával $45,3^\circ$ -os szögben, és az asztalhoz képest $5,20 \text{ m/s}^2$ lefelé, az asztal lapjával $57,8^\circ$ -os szögben)

.a) Bármely m tömegű folyadékra eredő gyorsítóerőnek kell hatnia, melyet a nehézségi erő és a folyadék többi része által kifejtett T tartóerő biztosít: $m\vec{a} = m\vec{g} + \vec{T}$, amiből $\vec{T} = m(\vec{a} - \vec{g})$. Így a kiszemelt m tömegű folyadék részlet által az őt „tartó” *folyadékkörnyezetre kifejtett „súly”* $-\vec{T} = m(\vec{g} - \vec{a})$.

Eközben a folyadékban a „**függőleges irány**” éppen T iránya. (ezen belül a „felfelé irány” T iránya, míg a „lefelé irány” $-T$ iránya) A folyadék **szabad felszíne a „függőleges” irányra merőleges**.

Ha egy „függőleges” h magasságú, A alapterületű folyadékoszlopot szemelünk ki, akkor a felszín „alatt” h mélységben a **hidrosztatikai nyomás**: $p = \frac{T}{A} = \frac{V\rho}{A} |\vec{g} - \vec{a}| = h\rho |\vec{g} - \vec{a}|$.

Az I) esetben $p = h\rho(g + a)$, a II) esetben $p = h\rho(g - a)$, mindkét esetben a függőleges irány $\vec{g}$ irányú.

A III) esetben $p = h\rho\sqrt{a^2 + g^2}$, a „függőleges lefelé irány” pedig $\vec{g}' = (\vec{g} - \vec{a})$ iránya.

[Minden fenti eredményhez rövidebben is eljuthatunk, ha a *folyadékkal együtt gyorsuló neminercia-rendszerből* szemléljük az eseményeket: Ekkor a valóban ható $\vec{T}$ és $m\vec{g}$ mellé fel kell venni a *fiktív $-m\vec{a}$ tehetetlenségi erőt*, és e 3 erő eredőjének hatására ebben a rendszerben a *kiszemelt folyadék részlet egyensúlyban van*: $\vec{T} - m\vec{a} + m\vec{g} = \vec{0}$

A gyorsított rendszerben a folyadék részlet nyugalomban van, és úgy tekinthető mintha az **eredeti $\vec{g}$ gravitációs gyorsulás helyére $\vec{g}' = (\vec{g} - \vec{a})$ lép**: $\vec{T} + m\vec{g}' = \vec{0}$]

.b) A vizbeli golyóra ható erőt a folyadék részecskék fejtik ki, és ez (felületi erők eredője lévén) ugyanakkora, mintha a golyó helyét víz töltené ki, tehát $\vec{F}_f = \vec{T} = m_{\text{viz}}(\vec{a} - \vec{g}) = V\rho_{\text{viz}}(\vec{a} - \vec{g})$.

Az .I) esetben nagysága $V\rho_{\text{viz}}(g + a)$, és függőlegesen „felfelé”, $\vec{g}$ -vel ellentétesen mutat,...

a .II) esetben nagysága $V\rho_{\text{viz}}|g - a|$, és függőlegesen „felfelé”, $\vec{g}$ -vel ellentétesen mutat $a < g$ esetén; 0-vá válik $a = g$ esetén (szabadon eső folyadékban nincs felhajtóerő!); továbbá „felfelé”, azaz $\vec{g}$ -irányába mutat $a > g$ esetén.

A .III) esetben nagysága $V\rho_{\text{viz}}\sqrt{a^2 + g^2}$, a „függőleges felfelé” mutat, mégpedig $-\vec{g}' = (\vec{a} - \vec{g})$ irányába.

.c) **Az úszás feltétele**, hogy a golyó (az edényhez rögzített koordinát-rendszerben) a szabad felszín felé („felfelé”), azaz $-\vec{g}' = (a - \vec{g})$ irányába mozduljon el, ha a folyadék belsejében magára hagyjuk. Azaz a felhajtóerő nagysága teljes bemerülés esetén nagyobb legyen mint az ellentétes irányú $m\vec{g}'$ nagysága: $V\rho_{\text{viz}}|\vec{a} - \vec{g}| > m|\vec{a} - \vec{g}|$, tehát $V\rho_{\text{viz}} > V\rho$, azaz $\rho_{\text{viz}} > \rho$, akárcsak a nem gyorsuló esetben.

A felszínen úszó test *csak annyira merül be*, hogy a rá ébredő felhajtóerő egyensúlyt tartson az ellentétes irányú mg' erővel: $V^{be}\rho_{\text{viz}}|\vec{a} - \vec{g}| = V\rho|\vec{a} - \vec{g}|$, azaz $\frac{V^{be}}{V} = \frac{\rho}{\rho_{\text{viz}}}$, **akárcsak a nem gyorsuló esetben**.

Összefoglalva: A gyorsított folyadékban is van hidrosztatikai nyomás és felhajtóerő, a képletek ugyanazok mint a nyugalomban lévő folyadék esetén, csupán a bennük szereplő $\vec{g}$ helyett mindenütt $\vec{g}' = \vec{g} - \vec{a}$ írandó.

Az úszás és a közben történő bemerülés feltételei szintén ugyanazok mint a nem gyorsított esetben.

.d) **Az edényhez rögzített rendszerben** g megváltozik, nagysága $g' = 15,62 \text{ m/s}^2$ lesz, iránya az asztal lapjával $63,4^\circ$ -os szöget zár be. Az itt elképzelt nehézségi erő $V\rho_{\text{test}}g'$, a felhajtóerő pedig $V\rho_{\text{viz}}g'$. Eredőjük gyorsítja a testeket az edényhez képest.

Az asztalhoz képesti gyorsulás: $\vec{a}_{\text{test(asztal)}} = \vec{a}_{\text{test(edény)}} + \vec{a}_{\text{edény(test)}}$.

.21) Egy pohár alján homogén anyagból készült 600 g tömegű tömör golyó található. Az edénybe a golyó sűrűségénél háromszor nagyobb sűrűségű folyadékból annyit töltünk, hogy a golyótérfogatának hatod része merül be a folyadékba. Mekkora erővel nyomja a golyó az edény alját? (3N)

$F_{\text{felhajtó}} = V^{\text{bemerülő}} \cdot \rho_{\text{folyadék}} \cdot g$ és $mg = V \cdot \rho_{\text{test}} \cdot g$. A sűrűségek és a térfogatok aránya ismert, így a felhajtó- és a nehézségi erő aránya számolható.

.22) Egyensúlyban lévő egyenlő karú mérleg egyik serpenyőjében egy fakocka, a másikban egy rézkocka van. Hogyan változik meg a mérleg egyensúlya, ha a mérleget egy légszivattyú burája alá tesszük és a levegőt kiszivattyúzzuk a búra alól? **(fa le)**

A testekre eredetileg a levegőben is hat (kicsi) felhajtóerő.

A serpenyők által kifejtett tartóerő $K = mg - F_f = V\rho g - V\rho_{lev}g = Vg(\rho - \rho_{lev})$. Mivel a forgatónyomatékok és a mérlegkarok egyenlők, így a K tartóerők is. De a fa kisebb sűrűségű, így a *térfogata nagyobb*.

A légnyomás megszűnése eltünteti a felhajtóerőket. Ennek a mérlegre olyan hatása van, mintha a kezdő helyzetben (légnyomás mellett) mindkét oldalon lefelé(!) egy akkora erőt fejtenénk ki, mint az eredeti felhajtóerő. Ez pedig az egyenlő karokon a fa oldalára billenti a mérleget.

.23) Két ötlet örökmozgóra:

„Az ékszír egy része vízbe merül, az erre ható felhajtóerő megforgatja az ékszírat.”

„A korong fele a vízbe merül, a bemerülő rész tömegközéppontjába képzelt felhajtóerőnek forgatónyomatéka lesz a tengelyre nézve, a korong forgásba jön.”

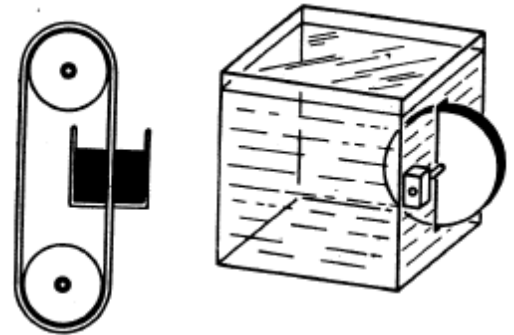
Miért nem működnek örökmozgóként az alábbi szerkezetek?

Sem a félkorongot, sem az ékszírdarabot nem veszi körül teljesen (minden oldalról) a víz. Ezért téves, ha a tömegközéppontjukban ható felhajtóerőt képzelünk el.

A *szír* bal és jobb oldalainál ható erők hatása egymást lerontja eredőjük és forgatónyomatékaik eredője is 0), alul és felül pedig nincs folyadék-erő.

A *korong* szemközti félkörlelapjain egymást lerontják a nyomóerők, míg a palást felületegységeire ható erők a palástra merőlegesek, azaz tengelyirányúak, a tengelyre forgatónyomatékuk nincs.

[Ha a korongot jobbról is víz venné körül, akkor a TKP-be képzelt felhajtóerő lenne az eredő, forgatónyomatéka a tengelyre negatív lenne.. Mivel azonban e jobbról érkező nyomóerő nincs, ennek forgatónyomatékát le kell vonni a TKP-beli felhajtóerő forgatónyomatékából. A hiányzó erő eredője a nyomott függőleges felület alsó egyharmadnál hat, így pozitív forgatónyomatékával képes teljesen lerontani a tömegközéppontban elképzelt felhajtóerő negatív forgatónyomatékát.]

II. Felületi feszültség:

(A víz-levegő határfelületi feszültség: $0,0729 \text{ N/m}$)

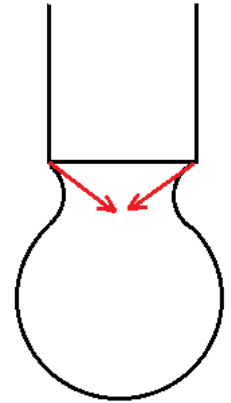
.24) A kapilláris cső külső átmérője 4 mm .

- Legfeljebb mekkora súlyú vízcsepp alakulhat ki az alján? **(0,916 N)**
- Biztosan ekkora csepp alakul-e ki a cső alján a lecseppenéskor? **(kisebb)**

.a) A víz és a cső egymásra a kerülete mentén $2\pi \cdot r \cdot \alpha$ erőt fejt ki, mely megtartja a vízcseppet. A vízcsepp akkor lehet a legnagyobb, ha ez az erő függőleges.

.b) A kísérletek tanulsága szerint a vízcsepp közvetlenül a lecseppenés előtt „befűződik” az ábra szerint, így nem lesz a vízfelületben fekvő erő függőleges, a fent kiszámolt erőnek csak egy része tudja a vizet tartani. A kísérletek szerint

$2\pi \cdot r \cdot \alpha = mg$ helyett a valóságban $k \cdot r \cdot \alpha = mg$ áll fenn, ahol $k=3,8-4,5$ ($2\pi = 6,28$ helyett).

.25) Egy vékony csőből előbb 100 csepp vizet, majd 100 csepp terpentinolajat csepegtetünk. A kicsepegtetett víz 9 cm^3 , míg az olaj 4 cm^3 . Mekkora az olaj felületi feszültsége, ha sűrűsége $0,96 \text{ g/cm}^3$. **(0,0311 N/m)**

Az egyes cseppek súlyával egyenlők a felületi feszültségből származó erők. Feltéve, hogy k értéke azonos a két anyagnál: $kr \propto mg = \frac{V\rho}{n}g$ miatt $\propto V\rho$.

.26)

- Az $1,2 \text{ mm}$ belső átmérőjű kapilláris csőben milyen magasra emelkedik a víz, ha az hosszan kiáll az edényben lévő vízszint fölé? **(2,43 cm)**
- Mi történik, ha a vízbe nyomjuk addig, hogy csak 1 cm -re álljon ki a csőből? Kicseppenik-e fent a csőből a víz? **(nem; R=1,458 mm)**

.a) *Ötlet1:* Az üveget tökéletesen nedvesítő víz és a cső határgörbéjére a cső kerület mentén kifejt $2\pi \cdot r \cdot \alpha$ erőt, mely megtartja a h magasságú, r sugarú hengerben lévő víztömeget.

Ötlet2: A vízfelszín homorú a csőben legfelül, emiatt a levegőből a felszínen át a vízbe lépve, a p_0 nyomás lecsökken a $p_g = \frac{2\alpha}{r}$ görbületi nyomással, majd h mélységbe lejjebb merülve, a hidrosztatikai nyomás nő $h\rho g$ -vel, miközben végül a kapilláris aljánál lévő nyomás a külső p_0 nyomással tart egyensúlyt: $p_0 - p_g + h\rho g = p_0$.

.b) A felfelé meginduló, kezdetben lefelé domborodó félgömb alakú vízfelszín a cső tetejéhez ér, a határfelület alakja megváltozik (mintha ki akarna folyni a csőből), egyre kevésbé lesz domború, a görbületi sugara nő, így a két oldal közötti (görbületi)nyomáskülönbség csökken. Így a folyadékoszlopnak már nem kell olyan magasnak lennie (ahhoz, hogy hidrosztatikai nyomása a görbületi nyomással egyenlő lehessen). Felfelé dudorodni nem fog, csupán kevésbé lesz homorú.

.27) Mi történik, ha a kapilláris csőben, a felemelkedő nedvesítő folyadékoszlop oldalán, kis nyílást készítünk? (Folyamatosan ömlik-e a folyadék kifelé? Örökmozgó? **(nem)**)

A csőben legalul p_0 normál nyomás van. A csőben felefelé emelkedve mindenütt *kisebb* a nyomás!

Így szóba sem jön, hogy a víznek kifelé, inkább a levegőnek befelé kellene áramolnia!

De nem fog, ugyanis ahhoz előbb a víz-levegő határfelületnek befelé kell domborodnia, ám ekkor a lyuk kerülete mentén kifelé húzó erők leállítják a levegő beáramlását. (Avagy: a határfelület pontosan annyit domborodik be, hogy az alakjának megfelelő felület két oldala között a görbületi nyomás éppen a külső légnyomás folyadékbeli hidrosztatikai nyomás és különbsége legyen).

.28) Éter ($\alpha=0,0164 \text{ N/m}$; $\rho=714 \text{ kg/m}^3$) az üvegfalhoz $\vartheta = 16^\circ$ -kal illeszkedik. Milyen magasra emelkedik az $d=1 \text{ mm}$ átmérőjű kapillárisban? Méréssel ellenőrizzük a gyakorlatban ϑ , d és h kapcsolatát! (Mérjük h és d értékét, majd számoljuk ki a hozzájuk tartozó szöveget.) $\left(\frac{2\cos\vartheta}{d\rho g}\right)$

A határfelület peremét nem függőlegesen húzza az erő, de csak a függőleges komponens tart egyensúlyt a nehézségi erővel.

.29) Téglalap alakú drótkeret egyik oldala mozgatható, a szomszédos oldalegyeneseken elcsúsztható. Hossza 4 cm, tömege 0,2 g. A téglalapra 0,02 N/m határfelületi feszültségű szappanoldatból egy vékony hártyát készítünk.

- a) Milyen állásban kell tartani a téglalap alakú hártyát, hogy a mozgatható oldal külső erőhatás nélkül egyensúlyban maradjon? **(36,9° a függőlegeshez képest)**
- b) Milyen az egyensúlyi helyzet jellege a fixen tartott téglalap mozgó oldalának helyzetét tekintve, illetve milyen a téglalap függőlegessel bezárt szögére nézve? **(közömbös; labilis)**

.a) A hártya kétoldalú, így a hártyát a mozgatható oldalnál $2l \propto$ erő húzza. Ez kevesebb az oldalra ható nehézségi erőnél. Megdöntve a hártyát, az egyik erő nem változik, a másiknak pedig csak az egyik komponense növelné a hártya méretét.

.b) Fix állású hártya esetén mozdítsuk el az oldalt kissé és vizsgáljuk a rá ható erők egyensúlyát ezen helyzetben. Majd változtassuk kissé a téglalap dőlésszögét és vizsgáljuk az erőket.

.30) A $h=1$ mm vastagságú, $d=22$ mm átmérőjű alumíniumból ($\rho=2700$ kg/m³) készült régi egyforintost a víz felszínére helyezünk. Tételezzük fel, hogy az lehajló vízfelszín tökéletesen érintőlegesen illeszkedik a pénzérme palástjához.

- c) Milyen magasan van felső lapja a vízfelszín felett? **(-0,37 mm)**
- d) Milyen magasságúnak kellene lennie a 22 mm átmérőjű egyforintosnak, hogy a felső lapja éppen a távoli vízfelszínnel egymagasságban legyen? **(0,78 mm)**

.a) A kerület mentén a palástra (a víz által kifejtett) emelőerő és az érme ható nehézségi erő számolható, de az utóbbi nagyobb! ($1,604\pi \cdot 10^{-3}$ N; $3,267\pi \cdot 10^{-3}$ N). Mi biztosítja az egyensúlyt? Az érme fölötti és alatti nyomások eltérőek, ebből erő származik.

.b) Paraméteresen számolva, d és h kapcsolatára $dh = \frac{4\alpha}{(\rho - \rho_{\text{víz}})g}$ adódik.

.31)

.a) 0,02 N/m felületi feszültségű szappanoldatból *levegőbe fújt* 10 cm és 2 cm átmérőjű buborékok belsejében lévő nyomások mennyivel különböznek? **(6,4 Pa)**

.b) Mekkora sugarú lenne az ezen *folyadék belsejében* lévő buborék, melynek belsejében a görbületi nyomás a normál légnyomással lenne egyenlő? **(0,4 μm)**

.c) Egy üvegső közepén elzárt csap van, és a cső mindkét végén van egy-egy buborék, melyek mérete különböző. A csapot kinyitva a cső két oldalát (velük együtt a két buborékban lévő gázt is) összenyitjuk. Mi történik a buborékok méretével? **(nagy buborék mérete nő, a kicsi csökken, és eltűnik)**

.a) A két gömbfelületről származó görbületi nyomás összesen $p_g=4\alpha/r$.

.b) Ez a buborék teljesen a folyadékban van, csak egy gömbfelület határolja: $p_g=2\alpha/r$.

.c) A buborékok belsejében a külső nyomást (a görbületi nyomással meghaladó) nyomás van.

.32)

.a) 0,5 cm³ térfogatú, 0,02 N/m határfelületi feszültségű szappanoldatból 3 Pa nyomással mekkora sugarú buborékot fújatunk, és mekkora lesz ennek a falvastagsága? **(2,67 cm; 0,0558 mm)**

.b) Felemelkedik-e ha a buborékot földgáz tölti meg? ($\rho_{f.gáz} = 0,720 \frac{kg}{m^3}$; $\rho_{lev} = 1,29 \frac{kg}{m^3}$) **(nem)**

.c) Mekkora sugarú buborékot kellene fújnunk földgázból (a gázcsövet az oldatba mártjuk, kiemeljük, és a növekvő buborékot rázással „önállósítjuk”) ahhoz, hogy a buborék felfelé emelkedjen a levegőben?

(5,94 cm-nél nagyobb)

.a) Tegyük fel, hogy a buborék falvastagsága elhanyagolható a sugarához képest! Ekkor a görbületi nyomás ($4\alpha/r$) éppen 3 Pa.

A falvastagsághoz a folyadéktérfogatot osszuk el a buborékfelszínnel! (kicsi falvastagság miatt jó közelítés. A feltételezés jogos volt, mert a falvastagság így is csak 2 ezreléke az átmérőnek.

.b) A ható erők: felhajtóerő a levegőben (1,03 mN), nehézségi erő a folyadékra (5 mN) és a földgázra (0,574 μN).

.c) A három erő egyensúlyt tart lebegés esetén.

.33)

- a) Mutassuk meg, hogy az egymástól d távolságban lévő párhuzamos lemezek között a víz csak feleakkora magasságig emelkedik mint a d átmérőjű kapilláris csőben!
- b) Mutassuk meg, hogy az egymással kis szöget bezáró lemezek között felemelkedő víz esetén az emelkedés magassága fordítottan arányos a közös éltől mért távolsággal. (Hiperbola alak.)

.a) A d távolságú lemezek között h magasságba emelkedő tökéletesen nedvesítő víztérfogatból válasszunk ki egy Δx szélességű réteget. Ennek súlyával az a két erő tart egyensúlyt, amelyik a legfelül a Δx hosszú szakaszokra hat.

Adódik: $h = \frac{2\alpha}{d\rho g}$. Csőnél $d\pi\alpha$ erő tartja a folyadékhenger súlyát.

.b) A lemezek közötti folyadéktérfogatból, a metszésvonaltól x távolságban, most is egy Δx szélességű réteget vágjuk ki, csak hogy most Δx nagyon kicsi legyen. Az előző pontból átvehetjük az emelkedési magasságot: $h(x) = \frac{2\alpha}{d(x)\rho g}$, ahol $d(x)$ a lemezek távolsága a metszésvonaltól x távol. A geometriából látható, $d(x)$ egyenesen arányos x -szel. (Ui.: az x magasságú, $d(x)$ alapú egyenlőszárú háromszögek hasonlóak.)

III. Folyadékok és gázok áramlása

.34) A $d_o = 1\text{ cm}$ átmérőjű, kör keresztmetszetű csapból folyamatosan kifolyó vízszöglet átmérője a csap aljától számított $h = 16\text{ cm}$ mélységben már csak $d_1 = 0,6\text{ cm}$ átmérőjű. Mekkora sebességgel ömlik a víz a csapból? **(0,476 m/s)**

.a) A kontinuitási egyenlet ($Av = \text{áll.}$) a két sebesség közötti arányt adja meg: $v_1/v_2 = (d_2/d_1)^2$.

.35) Egy asztalon álló széles, nagy edényben h magasságban áll a víz. Az edény oldalán x magasságban kis méretű nyílás van.

a) Az edény szélétől milyen messzire éri el az asztalt a lyukon kifolyó vízszöglet? $\left(2\sqrt{x(h-x)}\right)$

b) Hol kellene fúrni a lyukat, ha azt szeretnénk, hogy a lehető legtávolabbra spricceljen a lyukból kifolyó vízszöglet? **($h/2$)**

.a) A kifolyási sebessége a kontinuitási egyenletből adódik (széles szájú edény, kicsi nyílás közelítéssel): $v = \sqrt{2gh}$.

Az x távolságot függőlegesen $t = \sqrt{\frac{2x}{g}}$ idő alatt teszi meg, ezelett vt utat tesz meg egy vízcsepp.

.b) A számtani és mértani közép közötti egyenlőtlenséggel kereshető meg $x(h-x)$ maximuma

.36) A Mariotte-palack egy dugóval lezárt merev edény, melynek dugója szorosan át van szúrva egy szívószállal. A szívószál alsó vége a palackban lévő víz szintje alá ér. A palack oldalán egymás fölött apró lyukak vannak, melyeken a víz kifolyhat a palackból.

Meglepő, hogy – míg a kupak nélküli palackból a lyukakon kifolyó folyadékszöglet sebessége egyre csökken, ahogy a palackból fogy a víz- addig a Mariotte-palackból a szívószál alatti lyukakon kifolyó víz sebessége állandó, nem csökken a palackbeli vízszinttel együtt.

.a) Mi az oka ennek?

.b) Mit mondhatunk a szívószál alja feletti lyukaknál a kifolyási sebességről?

.c) Készítsünk ilyen palackot és tanulmányozzuk a kifolyást! Tapasztalataink segítenek megtalálni a pontos magyarázatot!

.a) A légmentesen záró kupakon átdugott szívószál a külső légnyomás értékét biztosítja a szívószál aljának magasságában a folyadékban belül, így az ez alatt lévő kifolyónyílásnál a folyadék belsejében a nyomás mindig ugyanakkora. Ezért a kifolyás sebessége mindaddig állandó, amíg a palackbeli folyadékszint nem ér a szívószál aljához.

.b) Ezen lyukakon belül kisebb a nyomás mint kint!

.37) Vízszintes csőben levegő áramlik, miközben hozzá csatlakozik egy függőlegesen lefelé induló (nem kapilláris) csőtoldalék, melynek alsó vége $0,92\text{ g/cm}^3$ sűrűségű folyadékba nyúlik. (Porlasztó elve - Csonka János)

a) Milyen magasra emelkedik a csőben a folyadék, ha 12 m/s sebességgel áramlik a levegő (sűrűsége $1,29\text{ kg/m}^3$)? **(1,01 cm)**

b) Mekkora sebességgel kell áramolnia a levegőnek, hogy a folyadék a vízszintes csőig, 3 cm magasságig felemelkedjen és azt az áramló levegő cseppjeire porlassza? **(20,7 m/s)**

A Bernoulli-törvény szerint a benzincső fölött lecsökken a nyomás $p_o + 0 = p + \frac{1}{2}\rho_{lev}v^2$.

A benzintartály szintjén a csőben a nyomás kint és bent azonos: $p + h\rho_{benz}g = p_o$.

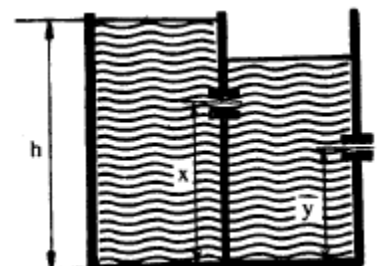
.38) Két medencén két azonos keresztmetszetű kifolyónyílás van. Legyen $h = 10\text{ cm}$, $y = 4\text{ cm}$. Az átfolyó x magassága változtatható.

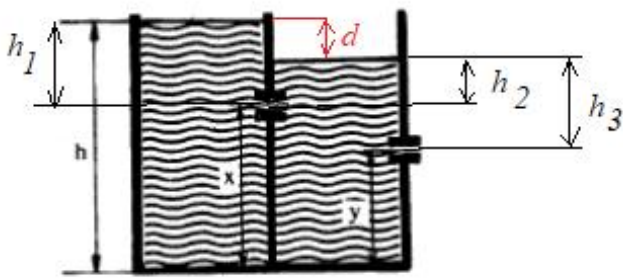
Milyen magasra lesz a víz a jobb oldali medencében, ha sokáig várunk és a bal oldali medencében ezalatt végig biztosítjuk az azonos h magasságot?

Válaszainkat $x = 6\text{ cm}$; 2 cm ; 8 cm esetén adjuk meg. **(7 cm; 7 cm; 6 cm)**

Sokáig várva, a jobboldali vízszint stabilizálódik.

Tegyük fel, hogy a jobboldali folyadékszint az átfolyó felett helyezkedik el!

$$p_o + \frac{1}{2}\rho v_2^2, \text{ azaz } h_3\rho g = \frac{1}{2}\rho v_2^2.$$

Viszont a stabilizálódó szintek miatt az *egyenlő keresztmetszetű* átfolyón és a kifolyón *ugyanannyi folyadék* folyik át időegység alatt, azaz $v_1=v_2$, emiatt $d=h_1-h_2=h_3$ szükséges. Ezért az ábrán a jobb tartály felső folyadékszintje félúton van a h és y magasságok között, tehát a talajtól $(h+y)/2=7\text{ cm}$ magasan, *függetlenül x értékétől!* Ámde csakis $h-d \geq x$ mellett, amikor a jobb folyadékfelszín az átfolyó felett van. $x=6\text{ cm}$ és 2 cm esetén ez valósul meg.

Ha a *jobb oldali folyadékszint az átfolyó alatt* helyezkedik el, akkor $h_1\rho g = \frac{1}{2}\rho v_1^2$ és $h_3\rho g = \frac{1}{2}\rho v_2^2$, ezért a sebességek egyenlősége miatt $h_1=h_3$ szükséges, azaz $h-x=h_3$ magasan van a kifolyó felett a folyadékszint. $x=8\text{ cm}$ esetén a talajtól $2\text{ cm} + y = 6\text{ cm}$ magasan.

.39) Gyerekek a strandon a gumilabdát a víz alá nyomják, elengedik és azt vizsgálják, milyen magasra ugrik ki a vízből. Nagyobb mélységből indítva nagyobb magasságra számítanak, de a tapasztalatok szerint nem függ a kiugrási magasság az indítási mélységtől.

a) Vajon miért?

b) Végezzünk becslést arra, hogy az R sugarú kemény gumilabda, aminek úszáskor az $1/10$ -ed része merül a vízbe, milyen magasra ugrik ki a vízből! A labdát jó mélyre víz alá nyomjuk és elengedjük. *Tekintsünk el* az erők változásától az alatt az idő alatt, amíg a labda áthalad a *vízfelszínen*. Gömbre a közegellenállási alaktényező $c=0,4$. **(3R)**

Egy (rövid)idő után állandósult sebesség alakul ki, miközben a felhajtóerő egyensúlyt tart a nehézségi és a közegellenállási erővel. Ebből $v^2=6Rg$. Ezzel a sebességgel ugrik ki a labda függőleges hajítással.

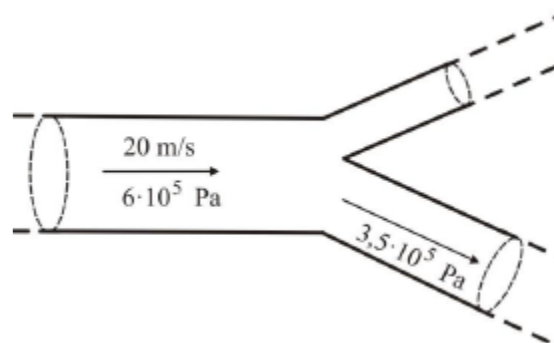
.41) Egy hosszabb csőhálózat rövid, vízszintes, elágazó szakaszát mutatja az ábra. Az elágazás előtt a cső keresztmetszete 8 cm^2 -es, majd az elágazás után az egyik ág keresztmetszete 2 cm^2 , míg a másiké 3 cm^2 .

A csövekben állandósult sebességgel, örvénymentesen víz áramlik, a 8 cm^2 keresztmetszetű főágban a víz sebessége 20 m/s .

Nyomásmérő segítségével megállapíthatjuk, hogy az elágazás előtt a víz (statikus) nyomása $6 \cdot 10^5\text{ Pa}$, míg az elágazás után a vastagabb csőben a nyomás $3,5 \cdot 10^5\text{ Pa}$ -ra csökken. A csőhálózatban ezt követően sehol sincs elágazás. (Az elágazás közeli környezetében a víz viszkozitását, vagyis belső súrlódását elhanyagolhatjuk.)

a) Mekkora a nyomás az elágazás utáni vékonyabb csőben? **($1,875 \cdot 10^5\text{ Pa}$)**

b) Mennyi víz folyik ki percenként az elágazás utáni két mellékág végén külön-külön? **($0,42\text{ m}^3$; $0,54\text{ m}^3$)**

.a) A kontinuitási egyenlet: $Av=A_2v_2+A_3v_3$.

Bernoulli-t. (olyan áramvonalra, mely a felső bal oldaliból a felső csőbe megy tovább): $p + \frac{1}{2}\rho v^2 = p_2 + \frac{1}{2}\rho v_2^2$

és (olyan áramvonalra, mely a felső bal oldaliból az alsó csőbe megy tovább): $p + \frac{1}{2}\rho v^2 = p_3 + \frac{1}{2}\rho v_3^2$.

Az ismeretlenek p_2 , v_2 és v_3 .

.b) t idő alatt vt magas, A keresztmetszetű hengerbeli víztér fogat folyik át.

IV. Vegyes feladatok

.42) Egy 4 cm^2 belső keresztmetszetű üvegcsőből közlekedőedényt hajlítunk. Az egyik szár függőleges, a másik 45° -os szöget zár be a vízszintessel. A közlekedőedénybe 60 cm^3 higanyt töltünk, majd a függőleges szárba 80 cm^3 vizet öntünk.

- Mennyivel változik a két szárban a higany szintje a víz betöltése után? (**0,61 cm; 0,86 cm**)
- Milyen hosszú vízoszlopot kellene a függőleges szárba önteni, hogy abban már ne maradjon higany? (**144 cm**)
- 180 cm-es vízoszlop esetén mennyi lesz a függőleges szintkülönbség a két szárban lévő folyadékok felső szintjei között? (**134 cm**)

.a) A higany 15 cm, a víz 20 cm hosszú oszlop.

Feltéve, hogy a függőleges szárban még marad higany, jelölje x azt, hogy a kezdetben betöltött higanyt mennyivel nyomja lefelé a függőleges szárban a víz. Ennyivel nyomja odébb a ferde szárban is a higanyt *a cső mentén*!

A nyomások megegyezését a két folyadék érintkezésének magasságában írjuk fel. A higanyszintek különbsége $x + \frac{x}{\sqrt{2}}$.

.b) A függőleges szárban csak víz van. A 15 cm hosszú higany 45° -os helyzetben tart egyensúlyt vele.

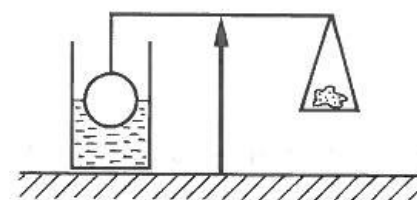
.c) Víz is átmegy a ferde szárba. A választott vízszintes sík a két folyadék érintkezésénél legyen.

.43) Egy gömböt félig vízbe merítünk, az ábra szerint. Az így mért súlya 20 %-kal nagyobb, mint ha egészen vízbe merítjük. Mennyi a gömb sűrűsége? (**3500 kg/m^3**)

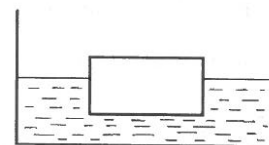
Teljes bekerülésnél az erők egyensúlya: $T = mg - F_f$

Fél bekerülésnél: $1,2T = mg - \frac{1}{2}F_f$

A T erő kiejtése után mg és F_f aránya megkapható, ami egyben a sűrűségek aránya is.

.44) Egy 250 m^2 alapterületű medencében $6 \times 10 \text{ m}$ alapterületű téglatest úszik. A víz szintje ekkor 2 m-rel alacsonyabb a medence szélénél. Az úszó testre ezután 50 tonna terhet rakunk, majd a medencét 1 m átmérőjű csövön keresztül színültig töltjük vízzel.

- Mennyit süllyedt az úszó test a terheléskor a parthoz képest? (**0,633 m**)
- Mennyi vizet kellett a medencébe vezetni? (**450 m^3**)
- Mennyi ideig tartott a medence feltöltése, ha a csőben $3 \frac{\text{m}}{\text{s}}$ sebességgel áramlott a víz? (**191 s**)

.a) A téglatestnek 50 tonnányi vízzel többet kell kiszorítania, így $\frac{5}{6} \text{ m}$ -rel jobban kell bemerülnie.

Ha a test x -szel mozdul lefelé a falhoz képest, akkor az alóla, 60 m^2 alapterületen kiszorított víz a maradék 190 m^2 -en oszlik szét így a vízszintet a falhoz képest $\frac{6}{19}x$ -szel emeli, így a testhez képest a vízszint $(1 + \frac{6}{19})x$ -szel nő.

.b) A vízszintet a rajta úszó testtel együtt $1,8 \text{ m}$ -rel kell megemelni.

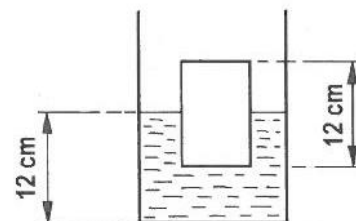
.c) Henger alakú csövön áramlik át ez a víztérfogat, melynek magassága vt .

.45) Egy 5 dm^2 területű deszka úszik a vízben. Egy kődarabot a deszkára helyezve, a deszka 4 mm-rel mélyebbre merül. Ugyanezt a követ alulról a deszkára akasztva, a deszka merülése az eredetihez képest csak 2,4 mm-rel növekszik. Mennyi a kő sűrűsége? (**$2,50 \text{ g/cm}^3$**)

Kezdetben mindkét test tömegének megfelelő vízmennyiséget a deszka szorítja ki, a végén pedig a kő teljes térfogatával és a deszka együtt. Így a kő térfogata éppen a deszka két bemerülésének térfogatkülönbsége. A kő tömege a deszka 4 mm-es bemerülése által kiszorított víz tömegével egyenlő.

.46) Hengeres edény vízében 12 cm magas hasáb úszik. Az edény keresztmetszete kétszerese a hasábénak. A hasáb sűrűsége fele a vízének. Az edényben a folyadékszint kezdetben 12 cm magas. Ezután a hasábot lassan az edény aljára nyomjuk.

- Ábrázoljuk a lenyomáshoz szükséges erőt az elmozdulás függvényében, miközben a hasábot lassan az edény aljára nyomjuk. (**$F_{\text{max}} = 5,40 \text{ N}$**)
- Mennyi munkát végeztünk? (**0,243 J**)

A hasábot összesen 6 cm-rel kell elmozdítani. Az első szakaszban nincs teljesen a víz alatt, ezközben a szükséges erő az elmozdulás lineáris függvénye. A víz alatti szakaszban az erő állandó.

Ha x -szel mozdul el a pohárhoz képest, akkor az alóla kiszorított A alapterületű x magas víztömeg oldalt szintén A területem oszlik szét, x magassággal emelve a vízfelszínt a pohárhoz képest, tehát a hasábból $2x$ rész nyomul a vízbe. Így 3 cm elmozdulás után kerül víz alá.

A munka az $F(x)$ görbe alatti terület.

.47) A Föld körül keringő űrhajóban, egy zárt, 1 dm^3 belső térfogatú, $0,5 \text{ kg}$ tömegű edény van. Az edény teljesen tele van vízzel, amelyben a parafa dugó „lebeg”. Az edényt az űrhajós $2 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$ gyorsulással mozgatni kezdi. A víz sűrűsége $1000 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$, a parafáé $400 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$.

Milyen irányban és mekkora gyorsulással kezd mozogni a parafa dugó az edényhez képest? (**3 m/s^2**)

Az űrhajóhoz rögzített koordináta-rendszerben érvényesek maradnak a Newton-törvények, ha a keringést biztosító centripetális erő mellé a fiktív **centrifugális erőt** is felvesszük, melyek így egymást éppen lerontják. Ekkor *ugyanaz az eset áll fenn, mintha az űrben, mindentől távol lévő űrhajóban kísérleteznénk.*

Az űrhajóhoz képesti (IR-ként kezelhető) rendszerben vizsgálva:

A parafára ható vízrészecskék eredő nyomóereje nem változik, ha a parafát vízre cseréljük, mert ezen erők felületi erők.

A vízre cserélt parafatérfogatra a szomszédos víznek $m_{\text{víz}}a = V\rho_{\text{víz}}a$ erőt kell kifejtene („felhajtóerő”). Ennek hatására azonban a parafa gyorsulása az űrhajóhoz képest $a_{\text{parafa}} = \frac{m_{\text{víz}}a}{m_{\text{parafa}}} = \frac{\rho_{\text{víz}}}{\rho_{\text{parafa}}}a = 5 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$ lesz. Az edényhez képesti gyorsulás 3 m/s^2 az űrhajós által kifejtett erő irányába (erre van most a „felfelé” irány).

Az edényhez rögzített rendszerben vizsgálva:

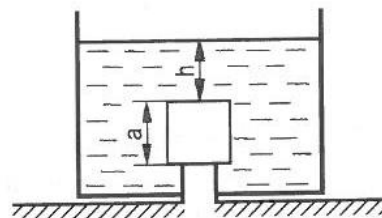
Az IR-nek tekintett űrhajóhoz képest az edény mozogjon balról jobbra $a = 2 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$ gyorsulással. Ekkor az edényhez rögzített rendszerben **fel kell venni** a jobbról balra mutató $-ma$ tehetetlenségi erőt, mely térfogati erő. Gondoljunk erre úgy, mint egy jobbról balra ható a „ mg ”= ma nagyságú nehézségi erőre, melynek iránya kijelöli a „lefelé” irányt és a víz nyugvó ebben a rendszerben. Így – mint ismert - ezzel ellentétesen, balról jobbra, „felfelé” hat egy „felhajtóerő”, melynek nagysága $V\rho_{\text{víz}}g$. A két erő eredője $F_e = V\rho_{\text{víz}}g - ma = V(\rho_{\text{víz}} - \rho_{\text{parafa}})a$, ami az edény rendszerében gyorsítja a parafát: $a_{\text{edényhez}} = \frac{F_e}{m_{\text{parafa}}} = \frac{\rho_{\text{víz}} - \rho_{\text{parafa}}}{\rho_{\text{parafa}}}a = 3 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$.

.48) Egy 620 kg tömegű 500 m^3 térfogatú léghajó állandó sebességgel süllyed $1,2 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$ sűrűségű levegőrétegben. Mekkora tömegű testet kell a léghajóból kidobni, hogy ugyanakkora sebességgel emelkedhessen? (**40 kg**)

A nehézségi és felhajtóerő számolható lefelé jövet, ebből pedig a közegeellenállási erő: $mg = F_f + F_k$. Felfelé menet F_f változatlan, a közegeellenállási erő irányt vált.

.49) Egy edény alján kis peremmel rendelkező kör alakú nyílás van. Erre a peremre ráállítunk egy $a = 10 \text{ cm}$ élhosszúságú $600 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$ sűrűségű fakockát. Miközben a kockát lefelé nyomjuk, annyi vizet öntünk az edénybe, hogy a kocka felső lapját $h = 5 \text{ cm}$ magas vízoszlop borítsa. Ha ezután elengedjük a kockát, az nem emelkedik fel a vízből. A víz sűrűsége $1000 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}$.

Mekkora az edény alján levő nyílás sugara? (**$2,91 \text{ cm} \leq r < 5,00 \text{ cm}$**)

A kocka alsó lapjára (2 részből áll!) ható nyomóerő kisebbegyenlő kell, hogy legyen a felső lapra ható nyomóerő és a nehézségi erő összegénél.

Ne feledkezzünk meg a légnyomásról!

.50) Mekkora a felületienergia-csökkenés, ha két, egyenként 2 mm sugarú, gömb alakú higanycsepp egyetlen gömb alakú cseppé egyesül? A higany határfelületi feszültsége levegőkörnyezetben $0,52 \frac{\text{J}}{\text{m}^2}$. (**$1,08 \cdot 10^{-5} \text{ J}$**)

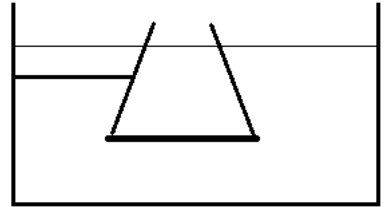
A nagy gömb akkora, hogy térfogata a két kicsi gömbének összege. Így $R = \sqrt[3]{2}r$.

A két kicsi gömb együttes felszíne több a nagy gömb felszínénél.

.51) Két azonos anyagú golyó hosszú, súlytalan fonállal van összekötve. Sugaraik aránya 2:1, a nagyobb golyóra 10 N nehézségi erő hat. Nagy magasságból leejtve őket, a sebességük idővel állandósul. Melyik golyó halad elől, és mekkora erő feszíti a fonalat? **(nagy; 1 N)**

A nehézségi erők mg és $8mg=10\text{ N}$, a Közegellenállási erők F és $4F$, a kötélerek K és $-K$. Mindkét test egyensúlyban van.

.52) Vízbe csonkakúp-palást alakú rögzített edény merül és alsó nyílásához igen kis súlyú lap tapad. Az edényen belül és kívül víz van, az alsó nyíláshoz illeszkedő lap egyensúlyban van. Ekkor az edényben 1 kg víz van. Mi történik, ha a belül levő 1 kg víz helyébe a) 1 kg higany, b) 1 kg alkohol, c) 1 kg-os vassúlyt helyezünk? **(odaszorul, leesik., odaszorul)**

A válasz azon múlik, hogyan változik a betöltött folyadék által a lapra ható nyomóerő.

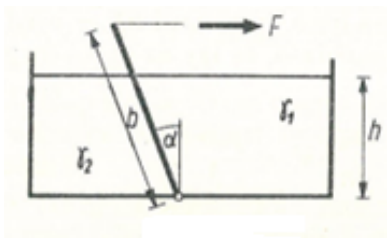
Ez folyadékbetöltés esetén csakis a hidrosztatika nyomás változásától függ, azaz $h\rho$ mennyiség változása a lényeg.

.a) Az 1kg higany 13,6-szer kisebb térfogatú lesz mint a víz. Az edény pedig lefelé tágul, így a csonkakúp alakú higanytérfogat az eredeti vízmagasságnak kevesebb mint 13,6-od részéig ér. Ezért a $h\rho$ mennyiség csökken, higany tehát kisebb erővel nyomja a lapot lefelé mint a víz.

.b) Az 1kg alkohol nagyobb térfogatú a víznél (a sűrűségekkel fordítottan arányosan), az edény felfelé szűkül, így az alkoholmagasság nagyobb arányban nő mint a térfogat, azaz mint amilyen arányban csökkent a sűrűség. A $h\rho$ mennyiség és a lapra ható nyomóerő nő.

.c) A lapra ható nyomóerő pontosan 10 N lesz. Ám ez kevesebb mint a víz által eredetileg kifejtett erő, mert az eredeti víztérfogat erőegyensúlyánál a 10 N-os nehézségi erő mellett még a kúppalást nyomóerejének is van függőlegesen lefelé mutató komponense. Ezek együttesével tartott egyensúlyt a lap tartóereje, így az 10 N-nál nagyobb volt, és ez nem változik most sem, mert a lap alatti folyadéknymomás sem változik.

.53) Egy medencét csuklón mozgó, b hosszúságú fal választ szét két részre. A medence jobb oldali részében ρ_1 , bal oldali részében ρ_2 sűrűségű folyadék van, mindkét oldalon, bármely szögnel, egyenlő h magasságban. A medencének az ábra síkjára merőleges mérete a . A falat vízszintesen ható F erővel tartjuk egyensúlyban. Hogyan függ ennek az erőnek a nagysága a válaszfal α szögétől? $\left[F = \frac{gh^3a(\rho_1-\rho_2)}{6b\cos^3\alpha} \right]$

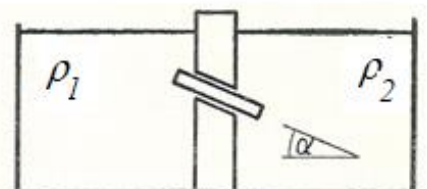

A feladat lényege a forgatónyomatékok egyensúlya.

A folyadékok által kifejtett nyomóerők nagysága a linearitás miatt a félmélységben mért hidrosztatikai nyomásból számolható (a légnyomás erőinek egymást semlegesítik a hatás szempontjából).

ÁMDE! Az egyesített nyomóerők támadáspontját nem bemezőlő rúdrész közepénél, hanem alsó harmadolópontjában kell felvenni! Ld. a 19. feladatot!

.54) Egy medencét fal választ ketté, bal oldalán ρ_1 , jobb oldalán ρ_2 sűrűségű folyadék van egyenlő magasságban. Az egyik folyadék alkohol ($0,8\text{ g/cm}^3$), a másik víz (1 g/cm^3). A falban egy elegendő hosszúságú furat van, amelynek hajlásszöge $\alpha = 30^\circ$. Ebben a lyukban $l = 10\text{ cm}$ hosszú, $\rho = 0,5\text{ g/cm}^3$ sűrűségű fapálca mozoghat súrlódásmentesen, de úgy, hogy a folyadékokat nem engedi összefolyni.

- Melyik folyadék van a bal oldalon? **(víz)**
- Mely helyzetben lesz a pálca egyensúlyban? **(bal vég 7,5 cm mélységben)**
- Milyen az egyensúlyi helyzet stabilitása? **(labilis)**

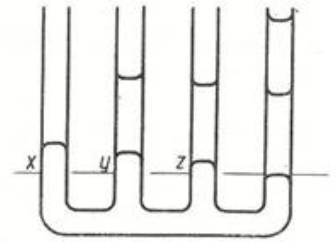
.b) Legyen a pálca bal vége a vízszint alatt x mélységben! Ekkor a jobb vég a felszín alatt $x + l\sin\alpha$ mélységben van. A pálca két végére pálcáirányban ható nyomóerők és a nehézségi erő pálcáirányú komponense tartanak egyensúlyt.

Adódik: $x = \frac{\rho_2 - \rho_f a}{\rho_1 - \rho_2} l \sin \alpha$.

.a) Ennek a számlálója bármely szereposztás esetén negatív, így a nevezőnek is annak kell lennie, hiszen x is pozitív.

.c) Az egyensúlyt kifejező egyenletben megnövelve x -et (jobbra mozdítva a rudat), a balról jobbra ható bal oldali erő meghaladja a jobb oldalit (így méginkább jobbra mozdul a rúd). Csökkentve x -et, csökken a bal oldali erő a jobb oldaléhoz képest.

.55) Négyágú közlekedőedénybe alul higanyt öntünk. A második szárba 10 cm magas olajréteget, a harmadik szárba 10 cm magas vízréteget, a negyedik csőbe 10 cm magas vízréteget és erre 10 cm magas olajréteget öntünk. Hogyan helyezkednek el a folyadékok az egyes csövekben? A higany sűrűsége $13,6 \text{ g/cm}^3$, az olaj sűrűsége $0,8 \text{ g/cm}^3$. **(1,32 cm, 0,73 cm, 0,59 cm a 4. csőhöz képest)**

A sűrűségek miatt a szárakban balról jobbra haladva a higanyszintek egyre alacsonyabban vannak.

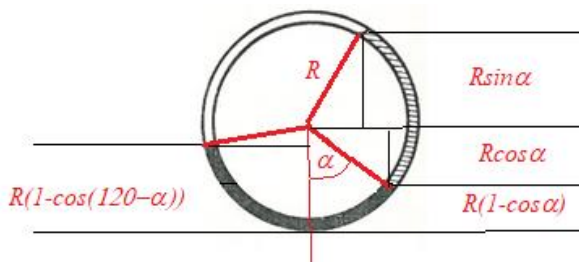
A legalacsonyabb, 4. szárral rendre összehasonlítva a többi szárat, a megfelelő higanyszintek számolhatók a hidrosztatikai nyomások egyenlőségéből.

.56) *Függőleges síkban lehelyezett, nagy átmérőjű, zárt, kör alakú, rögzített csőbe higanyt és vizet töltünk. A higany összefüggően a cső hosszának harmadát, a víz negyedét tölti ki. Milyen egyensúlyi helyzet alakul ki? ($\alpha = 56^\circ 37'$)

Ötlet1 (trigonometrikus addíciós tételeket használ):

Bár felül nem nyitott, de a levegő nyomása mindkét folyadék fölött azonos. Így a két folyadék érintkezésénél felvett vízszintes sík mentén azonosak a nyomások. Ebből $\sin \alpha$ -t és $\cos \alpha$ -t tartalmazó, de $\tan \alpha$ -ra könnyen visszavezethető egyenletet kapunk.

Ötlet2: A két folyadékív közös tömegközéppontja a lehető legalacsonyabban fog elhelyezkedni. A közös tömegközéppont helye meghatározható szinusz- és koszinusz-tételekkel (a függvénytáblázatban megtalálható, hogy az ív mentén vékonyan, homogénen elosztott tömeg esetén a TKP az ív középpontjától $d = R \frac{2}{\pi} \sin \frac{\alpha}{2}$ távolságra van).

.57) Edényben 10 cm magasan víz van. Az edény fenekén csonkakúp alakú, $1,2 \text{ g/cm}^3$ sűrűségű, 4,5 cm magasságú gumidugó fekszik, amelynek fedőlap-területe 4 cm^2 , alapterülete 9 cm^2 . A csonkakúp térfogata: $V = \frac{m}{3} (A_1 + A_2 + \sqrt{A_1 A_2})$

Mekkora erővel nyomja a dugó az edény fenekét? **(0,957N)**

A dugóra ható erő egyensúlyát vizsgáljuk.

A dugó felett lévő víztérfogat súlya könnyen számolható, ha egy A_1 alapterületű vízhasáb súlyából kivonjuk a csonkakúp alakú vízrész súlyát.

.58) Néhány centiméteres fonállal egymáshoz kötött 2 cm rádiuszú parafagömböt és 1 cm rádiuszú ólomgömböt vízbe dobunk. A parafa sűrűsége $0,2 \text{ g/cm}^3$, az ólom sűrűsége $11,3 \text{ g/cm}^3$.

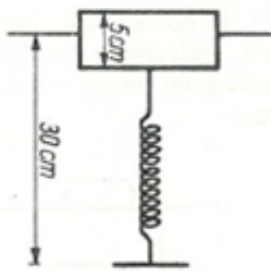
Mi történik? Mekkora erő feszíti a fonalat? **(0,268 N)**

Hogy úszik, vagy lemerül, az az átlagsűrűsége múlik.

Ha lemerül, akkor a parafára ható erők egyensúlyát vizsgáljuk. Ha úszik, akkor az ólomra ható erők egyensúlyát.

.59) Nagy alapterületű edényben lévő vízre 1 cm vastag rétegben $0,8 \text{ g/cm}^3$ sűrűségű benzint rétegezzünk. Hogyan úszik a folyadékba helyezett 5 cm vastag, $0,95 \text{ g/cm}^3$ sűrűségű falemez? **(3,95 cm a vízben)**

- A fa a vízben úszik, ezért felső lapja vagy a benzinnel van, vagy a benzin fölött.
- Ha a benzinnel nem állna ki a lemez, akkor legalább akkora felhajtóerő hatna rá, mintha 1 cm lenne a benzinnel és 4 cm a vízben (a víz sűrűsége nagyobb a benzinnél). Ezek összege azonban több a lemez súlyánál.
- Így térfogatának $1/5$ -e van a benzinnel, és legyen λ -ad része a vízben. Az ebből származó felhajtóerő egyensúlyt tart a nehézségi erővel. és $\lambda = 0,79$ adódik.

.60) Egy rugó eredeti hossza 25 cm, és 10 N terheléstől 20 cm-t nyúlik meg. A rugó egyik végét rögzítjük 30 cm mélyen a vízfelszín alatt, másik végére 5 cm magas, $0,4 \text{ g/cm}^3$ sűrűségű és 3,2 N súlyú fából készült téglatestet akasztunk. Milyen mélyen merül a téglatest a vízbe? **(2,71 cm)**

A rugóállandó számolható.

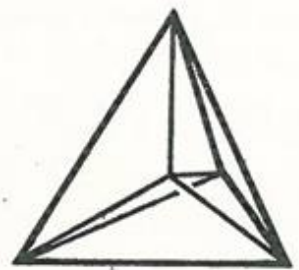
A bemerülő részre ható felhajtóerő egyensúlyt tart a nehézségi erő és a rugóerő összegével.

Ha a téglatest térfogatának λ -ad része van a vízben, akkor a rugó megnyúlása $(5 - \lambda \cdot 4)$ cm.

.61) Drótból készült tetraéder-vázat szappanoldatba mártva az ábra szerint, összesen 6 egyenlőszárú háromszög alakú hártya keletkezik rajta. Milyen arányban kisebb így a

felszín, mintha a négy oldallapot borítaná be a szappanhártya? $\left(\sqrt{\frac{3}{8}}\right)$

A 6 kicsi háromszög közös csúcsa a tetraéder középpontja, mely a tetraéder magasságát az alaphoz közeli negyedelőpontban osztja két részre. Így a kis háromszögek területei könnyen számolhatóak.

.62) Vékony üvegcső végéről $n_1 = 133$ darab vízcsepp esett le. Ugyanazon cső végéről ugyanakkora térfogatú etiléter $n_2 = 437$ cseppben esett le. Az etiléter sűrűsége $0,79 \text{ g/cm}^3$. Mennyi az etiléter felületi feszültsége? **(0,0018 N/m)**

Egy csepp térfogata V/n , tömege $V/n \cdot \rho$. Az ehhez tartozó nehézségi erővel a felületi feszültségből adódó erő tart egyensúlyt, amely viszont a határfelületi feszültséggel arányos. Így tehát ρ/n arányos a határfelületi feszültséggel.

.63) 0,4 mm belső átmérőjű üvegcsővet úgy mártunk higanyba, hogy a csőben a higany fölött $h = 10 \text{ cm}$ hosszú vízoszlop van. Hogyan helyezkednek el a folyadékszintek? A higany határfelületi feszültsége vízkörnyezetben $0,375 \text{ N/m}$, sűrűsége $13,6 \text{ g/cm}^3$ és illeszkedési szögek mindenütt 180° -osak. **(2,96 cm-rel van az edénybeli higanyszint alatt a víz alsó szintje)**

A víz felső szintjétől a csőbeli higany felső szintjéig haladva, vizsgáljuk a nyomásokat:

A víz felett p_0 légnyomás, a vízfelszín alatt $p_0 - 2\alpha_{\text{víz}}/R$, majd h mélységbe ereszkedve $p_0 - 2\alpha_{\text{víz}}/R + h\rho_{\text{víz}}g$, ezután átlépve a határfelületet $p_0 - 2\alpha_{\text{víz}}/R + h\rho_{\text{víz}}g + 2\alpha_{\text{hg-víz}}/R$.

Ez a nyomás megegyezik a csövön kívüli $x = p_0 + x\rho_{\text{hg}}g$ nyomással, mely az edénybeli higanyoszlop magasságából és a külső légnyomásból adódik.

.64) Hajszálcső belső átmérője alul $2R = 0,4 \text{ mm}$. A cső felfelé szűkül, az alkotó a függőlegessel $0,84^\circ$ -es szöget zár be. Milyen magasra emelkedik a víz a csőben? Tekintsük a vizet tökéletesen nedvesítő folyadéknak. **(8,09 cm-stabil, avagy 73,8 cm labilis)**

Legyen a felső gömb alakú folyadékfelszín r sugarú, és jelölje h annak a pontnak a pohárban lévő folyadékfelszín feletti magasságát, ahol ez a gömb érinti a cső falát. Kapcsolatukra két összefüggés adódik:

A vízszintes távolságok geometriai vizsgálatából adódik: $r \cdot \cos\varphi + h \cdot \tan\varphi = R$,

miközben a csőbeli nyomások vizsgálatából $h\rho g = \frac{2\alpha}{r}$. Az egyenletrendszer megoldható.

.65) Egy csapból nagyon vékonyan csordogál a vízszög. megfigyelhető, hogy keresztmetszete egy ideig vékonyodik, majd egy helyen cseppekre szakadozik. Adjunk magyarázatot erre!

Egy, a csapból eltávozó kiszemelt vízcsepp sebessége egyre nagyobb lesz a gravitáció miatt, miközben egyre mélyebbre jut. A *kontinuitási egyenlet* szerint így a növekvő mélységgel csökken a vízszög keresztmetszete.

Egy adott, rövid idő alatt kifolyt víztérfogat egyre hosszabb és egyre kisebb keresztmetszetű hengerre válik, amelynek felszíne egyre jelentősebben növekszik, s vele együtt a felületi energia is. (Ez a mozgási energia, így a sebesség csökkenését eredményezi.)

Ha ez a hosszú henger cseppekre szakadozik szét, akkor az összfelület jelentősen lecsökken (a gömb alakú csepp térfogatára vetített felülete a legkisebb), a felszabaduló energia előbb mozgási energiává válhat.

[Innentől -a sebességnövekedés miatt- a közegellenállási erő is szerephez jut.]

.66) Mutassuk ki, hogy a buborék belsejében a görbületi nyomás $4\gamma/r$!

Fújjuk egy kissé nagyobbra az elhanyagolható vastagságú buborékot! A sugár ΔR növelésekor a felület megnövelése miatti felületi-energia növekedés forrása az általunk végzett munka.

Ha a belső nyomás a külsőnél p -vel nagyobb, akkor a munkánk $p \cdot 4\pi R^2 \cdot \Delta R$, miközben a felületi energia $\sigma \cdot [4\pi(R + \Delta R)^2 - 4\pi R^2]$ -tel nő. A másodrendűen kicsi tagot hanyagoljuk el!

.67) Nagy alapterületű lapos edénybe (tepsi) vizet töltünk és az edényt középen egy kicsi felületen támasztunk alá. Az edényben lévő vízfelületre óvatosan egy fadarabot helyezünk és elengedünk. A fadarab nem ér hozzá az edény aljához. Lebillen-e az alátámasztásról az edény, ha a fadarabot ....

- a) .... az edény közepén,
- b) .....az edény szélén helyezzük a vízfelszínre?
- c) Mi történik, a fenti esetekben, ha a fadarab a sekély vízmélység miatt az edény aljához ér?
- d) Mi történik a fenti esetekben, ha a fadarab helyett vasdarabot használunk?

.a-b) Az úszó fadarab megemeli a vízmagasságot az edényben mindenütt *ugyanannyival*, ezért a fenélapra ható nyomóerő egyenletesen, így *szimmetrikusan* oszlik szét, a tálca nem billen le.

.c) Ha a fa a tálca aljához ér, azon a ponton nyomni fogja azt, és ha ez nem középen van, a tálca lebillen.

.d) A vas mindenképpen a tálca aljára kerül és egy ponton nyomva azt, ha nem középen van, lebillen.